

Offprint

Studia Biblica Slovaca je časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník V (2013), číslo 1

Vydáva Univerzita Komenského v Bratislave, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta
Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510

Rediguje: Blažej ŠTRBA (Badín)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Peter FEDOR (Lubica) – Juraj FENÍK (Košice) – Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Prešov) – Jozef JANČOVIČ (Bratislava) – Róbert LAPKO (Košice) – Milan SOVA (Bratislava) – Peter ŠOLTÉS (Oestrich-Winkel, D) – Jozef TIŇO (Bratislava) – František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) – Pavol VILHAN (Badín) – Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Výkonný redaktor: Martina Korytiaková

Jazyková úprava: Elena Slaná

Obálka: Martin Kňazek

Na príprave publikácie sa podieľali aj Mária Mihulcová a Michal Válka.

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries:

Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 22 42,
redakcia@biblica.sk, www.biblica.sk,

František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.:
(00421) 053/419 41 80, f.trstensky@centrum.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe (disketou alebo pripojeným dokumentom e-mailu, podľa možnosti v Microsoft Word formáte s typom písma Times New Roman) alebo vo vytlačenej forme (A4, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné typy písma pre hebrejštinu a gréčtinu ako v BibleWorks, tak upresniť aké. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov, jeho anglickou verziou a zoznamom bibliografie. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a stylistickú úpravu prijatých príspevkov.

Objednávku posielat' na adresu redakcie alebo na kniznica@xaver.sk.

Bankové konto: 4016292755/7500, IBAN: SK19 7500 0000 0040 1629 2755

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia. Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 5,- €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Technika prekladu z biblickej gréčtiny (2):

Druhy techník prekladu starovekej literatúry a príklad prekladu particípií v slovenskom komentárovom preklade

Helena Panczová

Úvod

V rokoch 2005 – 2011 som v projekte Teologickej fakulty Trnavskej univerzity *Komentáre ku Svätému písmu* zastávala úlohu grécistky. V tomto príspevku by som chcela formulovať niektoré teoretické zásady, ktorými som sa riadila pri preklade kníh *Genezis* a *Exodus*¹ podľa Septuaginty v starozákonnej sekcii a *Evanjelia podľa Marka* v novozákonnej².

Moja technika prekladu z gréčtiny sa vyvíjala v úzkej spolupráci s ostatnými členmi projektu. V priebežných diskusiách sme zistili, že to, čo potrebujeme, je preklad, ktorý by bol nielen obsahovo verný, ale javil by aj isté prvky formálnej ekvivalencie. Myslím, že najlepšie sa mi podarí opísať náš druh prekladu tak, keď uvediem repertoár prekladateľských techník – legitímnych i nelegitímnych –, ktoré sa používajú pri prekladoch diel starovekej literatúry, a potom do tohto spektra zaradím náš prekladateľský prístup.

To, že sa v našom preklade usilujeme dodržať formálnu ekvivalenciu – v rámci možností nášho jazyka – u niektorých vzbudzuje dojem, že robíme doslovný preklad. S týmto názorom sa stretávam často, preto sa v druhej časti pokúsím o objasnenie rozdielu medzi formálnou ekvivalenciou a doslovnosťou. V záverečnej časti príspevku ukážem na príklade particípií našu prekladateľskú

---

¹ Porov. DUBOVSKÝ, *Genezis*; TIŇO, *Exodus*.

² Podľa týchto zásad postupoval aj M. Varšo pri preklade troch malých prorokov, porov. VARŠO, *Abdiáš, Jonáš, Micheáš*. Je pravdepodobné, že aj budúci prekladatelia budú rešpektovať tieto zásady, lebo by bolo nerozumné zásadne meniť techniku prekladu uprostred projektu (pokiaľ je dobrá). Preto v názve príspevku prezentujem túto techniku ako techniku celého projektu.

techniku v praxi³ s prihliadnutím práve na možnosť, resp. nemožnosť formálnej ekvivalencie.

Druhy prekladateľských techník a ich zásady

Keď prekladá kvalifikovaný prekladateľ, filológ, má k dispozícii viacero prekladateľských techník a volí si tú, ktorá je najvhodnejšia na sledovaný cieľ⁴. Všetky tieto techniky majú spoločnú zásadu funkčnej ekvivalencie⁵, ktorú charakterizuje 1. lingvistická analýza originálneho textu, 2. reštrukturalizácia východiskovej výpovede podľa pravidiel a potrieb prijímateľského jazyka. Lingvistická forma sa môže zmeniť, ale význam zostáva zachovaný. Toto je zásadný rozdiel medzi všetkými legitímnymi druhmi prekladu a doslovným prekladom, ktorý zachováva len vonkajšiu jazykovú formu, a tým môže zmeniť význam textu.

V rámci funkčnej ekvivalencie sa dajú rozlíšiť tri prekladateľské techniky, ktoré však v čistej forme existujú iba v teórii, v praxi nachádzame len zmiešané podoby. Rozdiel medzi nimi spočíva v „povrchovej úprave“, teda v podobe reštrukturalizácie výpovede v prijímateľskom jazyku, ktorá závisí od účelu prekladu a druhu čitateľov, pre ktorých je určený.

V strede spektra prekladateľských techník sa nachádza „filologický preklad“, ktorý je štandardom, ktorého sa zvyčajne držíme pri prekladoch starovekej literatúry. Keď urobíme lingvistickú analýzu originálneho textu, z vhodných prekladových možností, ktoré nám poskytuje slovenčina (alebo iný prijímateľský jazyk), vyberieme ten najelegantnejší variant. Veľmi dôležité štádium pri tomto type prekladu je záverečná štylistická úprava, ktorá sa robí

---

³ Iný aspekt použitej prekladateľskej techniky som už predostrela v predchádzajúcom článku o probléme prekladu hebrejizmov v gréckom texte, porov. PANCZOVÁ, Technika prekladu z biblickej gréčtiny, 89-95.

⁴ V nasledujúcom výklade vychádzam v zásade z Nidovho členenia a charakteristiky prekladateľských techník používaných pri prekladoch Biblie, porov. NIDA, *Toward a Science of Translating*. Jeho výsledky si však trochu upravujem tak, aby táto teória mohla zahrnúť aj iné preklady starovekej literatúry, ktoré tvoria hlavnú časť mojej prekladateľskej praxe.

⁵ V základných Nidových dielach tomuto pojmu zodpovedá termín „dynamická ekvivalencia“. Ten však spôsobil isté nedorozumenia a neskôr Nida sám ho navrhol nahradiť pojmom funkčnej ekvivalencie (functional equivalence). Porov. DE WAARD – NIDA, *From One Language to Another*, 7.36.

bez prihliadania k originálu. Filologický preklad literárneho diela totiž vstupuje do národnej literatúry a kultúry a musí spĺňať vysoké štylistické nároky, ktoré sa právom vyžadujú od literárneho diela na našej úrovni kultúrneho rozvoja. Filologický preklad sprevádzajú stručné vysvetľujúce poznámky, ktoré objasňujú menej známe reálie potrebné na porozumenie textu⁶.

Istou slabinou prekladateľov filologického prúdu je občasné prílišné lipnutie na starovekej forme literárneho diela, čo môže byť prekážkou v adekvátnom spracovaní pôvodnej výpovede pre súčasných čitateľov. Ide o to, že niektoré literárne formy, ktoré boli živé v staroveku, sú dnes marginálne. Tábor filológov sa v tejto otázke rozdeľuje podľa toho, či prekladateľ inklinuje k zachovaniu starovekej formy (= „rekonštrukcia“), alebo hľadá adekvátne súčasné vyjadrenie (= „domestikácia“)⁷. Ako prekladať antickú poéziu?⁸ Zachovávať metriku a strofické členenie lyriky, ktoré dnešnému čitateľovi nič nehovorí, alebo použiť básnickú formu známu v domácej literatúre? Prekladať Homéra do hexametrov alebo do prózy? Do akej formy dať antické drámy? Prekladatelia, ktorí inklinujú k „domestikácii“, majú blízko k ďalšej prekladateľskej technike, ktorou je „kultúrny preklad“⁹.

„Kultúrny preklad“¹⁰ sa od štandardného filologického prekladu odlišuje v tom, že reštrukturalizuje nielen jazykovú výpoveď, ale aj kultúrne

⁶ Tento typ prekladu Nida nazýva „lingvistický“ (linguistic). Ja dávam prednosť pojmu „filologický“, ktorý pre mňa zahŕňa lingvistickú precíznosť a zároveň cit pre kultúru.

⁷ Terminológia je podľa štúdie Anikó Polgár o prekladoch antickej literatúry do maďarčiny. POLGÁR, *Domestikácia, integrácia, rekonštrukcia*, 41-48.

⁸ O tomto probléme a jeho riešeníach porov. OKÁL, *Antická metrika a prekladanie gréckej a latinskej poézie do slovenčiny*.

⁹ Hranice medzi jednotlivými druhmi prekladu sú plynulé. Napríklad pri fragmentoch básní poetky Sapphó je otázka, či prekladať len zachované zlomky, alebo sa pokúsiť o akú-takú rekonštrukciu. Vojtech Mihálik zvolil druhý prístup a podľa vlastného odborného odhadu a poetického čítania „povypĺňal“ chýbajúce miesta. Čitatelia tak dostali celistvé básnické dielo a Sapphó „nevyšla z knižky ako ošklbaná žobráčka, ale ako krásna, elegantná, citlivá a múdra dáma“, porov. SAPPHÓ, *Piesne*, 100.

¹⁰ V prípade Biblie sa kultúrny typ prekladu nepokladá za vhodný a neodporúča sa, porov. NIDA – TABER, *The Theory and Practice of Translation*, 134. Na druhej strane, tento autor sám brojí proti lipnutiu na starovekej literárnej forme a nástojí na adaptácii do adekvátnej súčasnej podoby – najmä v prípade Pavlových listov, ktoré aj v moderných prekladoch znejú ako teologické traktáty, a pritom to boli listy, živá forma komunikácie.

reálie tak, aby zodpovedali súčasným paralelám. Takýto postup má, pravdaže, svoje technické obmedzenia (ak má zostať prekladom a nezmeniť sa na adaptáciu). V istých situáciách je však nielen legitímny, ale priam ten najvhodnejší – napr. pri prekladoch divadelných hier pre javisko, keď diváci nemajú možnosť nahliadnuť do vysvetľujúcich poznámok a úspech hry závisí od ich bezprostrednej emocionálnej odozvy. Tento typ prekladu pochopiteľne nemá poznámky – komentár musí byť zabudovaný do samotného textu prekladu¹¹.

Na opačnom konci spektra sa nachádza „glosový preklad“ (gloss translation). Jeho najextrémnejšou podobou je tzv. interlineárny preklad, ktorý vlastne ani nie je plnohodnotným prekladom. Ide o didaktickú pomôcku, ktorá sa v súčasnosti používa pri štúdiu cudzích jazykov, predovšetkým takých, ktoré sú nám štruktúrne veľmi vzdialené (napr. jazyky pôvodných obyvateľov Ameriky alebo východnej Ázie). Interlineárne glosovaný text (IGT) ku každému riadku originálneho textu pridáva niekoľko ďalších riadkov s údajmi užitočnými pre študentov: riadok s fonetickou transkripciou (výslovnosť); riadok s gramatickými údajmi; riadok s doslovným prekladom, ktorý presne sleduje nielen slovosled, ale aj morfológickú štruktúru vyjadrení pôvodiny. Na záver sa vždy dáva riadok s idiomatickým prekladom do prijímateľského jazyka¹². Existujú aj takto spracované texty Biblie, ktoré slúžia na študijné účely. Riadok s doslovným prekladom sa tradične nazýva „interlineárny preklad“, no tento „preklad“ má svoje opodstatnenie len v rámci celého interlineárne glosovaného textu. Sám osebe nie je schopný komunikovať obsah originálnej výpovede, a preto sa v súčasnosti nepokladá za legitímnu prekladateľskú techniku¹³. Inými slovami nie je to preklad, ale iba študijná pomôcka.

---

¹¹ Z oblasti antickej literatúry možno v našom prostredí porovnať prekladateľský prístup v existujúcich prekladoch Aristofanových komédií do slovenčiny. Preklady profesora Miloslava Okála sú filologické, vhodné pre záujemcov o štúdium problémov antickej demokracie. Na druhej strane preklady básnika Vojtecha Mihálíka patria do skupiny kultúrnych prekladov a sú vhodné pre čitateľov hľadajúcich inteligentné pobavenie.

¹² Porov. napr. materiály na webovej stránke Inštitútu Maxa Plancka pre evolučnú antropológiu, oddelenie lingvistiky: <http://www.eva.mpg.de/lingua/resources.php> [2013-02-19].

¹³ Porov. NIDA, *Toward a Science of Translating*, 166.

Miernejšou verziou glosového prekladu je „komentárový preklad“, ktorý sa častejšie vyskytuje pri prekladoch v našej kultúrnej oblasti a ktorý má bližšie k filologickému prekladu. Podobne ako technika interlineárneho glosovania aj komentárový preklad sa používa na prípravu študijných materiálov, v tomto prípade pre študentov starovekých a stredovekých filológií a príbuzných odborov¹⁴. Komentárový preklad síce vizuálne tvorí súvislý text, no ani tento typ prekladu nie je určený na samostatné čítanie, ale tvorí „siamské dvojča“ s textovým komentárom. Technika komentárového prekladu dbá nielen na funkčnú, ale aj na formálnu korešpondenciu, pokiaľ to nie je na úkor zmyslu. Prekladateľ teda z repertoáru možných prekladových variantov vyberá ten, ktorý je formálne najbližší vyjadreniu v originálnom jazyku. Ide vždy o funkčne správne a zrozumiteľné vyjadrenie, ktoré však nemusí byť štylisticky pekné. Takto na mieste, kde sú si oba jazyky najbližšie, sa budujú mosty medzi nimi. Každá fráza, ktorá javí odlišnosti od úzu v prijímateľskom jazyku, sa vysvetľuje v komentári, ktorý je veľmi obsiahly, často obsiahlejší ako samotný preklad. Komentárový preklad sa teda od filologického prekladu odlišuje jednak tým, že tu nezáleží na kráse a elegancii výsledného textu, teda nerobí sa „povrchová úprava“, jednak tým, že komentár je tu oveľa dlhší a je zameraný lingvisticky¹⁵.

Prelínanie legitímnych a nelegitímnych prekladateľských techník možno pozorovať pri liturgických prekladoch Biblie. Ide o translátologický fenomén európskej a severoamerickej kultúrnej oblasti s jazykmi s dlhou tradíciou kresťanstva. V jadre liturgického prekladu je vždy starý, viac či menej doslovný preklad Biblie spojený s raným obdobím kresťanstva v danom jazyku – mohlo to byť obdobie prijatia kresťanstva (v prípade latinčiny) alebo obdobie prechodu od latinčiny k národným jazykom už dávnejšie pokresťančených národov.

Od čias staroveku až donedávna¹⁶ v biblických prekladoch prevažoval formálny prístup a štandardom boli preklady s vysokou mierou doslovnosti¹⁷.

¹⁴ Porov. NIDA, *Toward a Science of Translating*, 159.

¹⁵ Túto prekladateľskú techniku používajú napr. tvorcovia francúzskeho prekladu Septuaginty *La Bible d'Alexandrie. Traduction et annotation dans les livres de la Septante sous la direction de M. Harl* (Paris: Éditions du Cerf, 1986-).

¹⁶ O situácii v latinsky hovoriacom svete porov. štúdiu PANCZOVÁ, *Latinské preklady Biblie*.

Hoci v súčasnosti hlavný prúd prekladateľov Biblie akceptuje zásady funkčnej ekvivalencie a prikláňa sa k filologickej (lingvistickej) prekladovej technike, v prípade liturgického textu je problém uplatňovať tieto zásady v plnej miere. Tieto staré preklady, ktoré charakterizovala doslovnosť, totiž ovplyvnili liturgiu a cirkevnú terminológiu vo všeobecnosti¹⁸. Keďže liturgické preklady sú takto pevne zakorenené v živote Cirkvi, sú do veľkej miery nedotknuteľné¹⁹ a možnosti na ich reformovanie sú obmedzené²⁰.

Technika liturgického prekladu teda spočíva v opatrnom zladovaní tradičného výrazového materiálu starého textu s modernou predstavou o vernej interpretácii originálu. V prípade textu určeného na verejné čítanie je mimoriadne dôležitá aj posledná „povrchová úprava“, ktorá dbá na to, aby text dobre znel.

Za nelegitímne prekladateľské postupy pokladáme doslovný a voľný preklad. Ak dobrý preklad vzniká vďaka princípu funkčnej ekvivalencie, môžeme povedať, že zlý preklad charakterizuje „nefunkčná korešpondencia“, teda korešpondencia akéhokoľvek druhu, ktorá zlyháva v komunikovaní obsahu výpovede.

Doslovný preklad je výsledkom práce amatéra. Takýto „prekladateľ“ prekladá slovo za slovom, zachováva syntax a idiómy východiskového jazyka v prijímateľskom, nástojí na konkordantnosti, aj keď je proti zmyslu kontextu. Pri doslovnom preklade sa stráca pôvodný význam alebo je prekrútený.

---

¹⁷ Je to pochopiteľné, lebo teória prekladu závisí od teórie jazyka. Bez správneho porozumenia tomu, ako funguje jazyk, nie je možné urobiť dobrý preklad. A hoci zárodky lingvistiky nachádzame už v staroveku, predsa plný rozvoj tejto vedeckej disciplíny sa začal až v 19. storočí a v prekladoch Biblie sa uplatňuje až od druhej polovice 20. storočia.

¹⁸ Na problém pretrvávajúcich grécizmov a hebrejizmov v slovenských prekladoch Biblie upozorňujem v poznámkovom aparáte v práci PANCZOVÁ, *Vplyv Biblie na kresťanskú latinčinu*.

¹⁹ Porov. NIDA – TABER, *The Theory and Practice of Translation*, 31.

²⁰ Už svätý Hieronym s tým mal problém: „Veď kto vzdelaný, práve tak ako nevzdelaný, keď vezme do rúk knihu a uvidí, že to, čo číta, sa líši od chuti, ktorou raz nasiakol, nevybuchne hneď do kriku, nazývajúc ma klamárom a svätokrádežníkom, pretože som sa odvážil v starých knihách niečo pridať, zmeniť či opraviť?“ *Praefatio sancti Hieronymi presbyteri in Evangelio*. In: *Vulgata*, 1515: *Quis enim doctus pariter vel indoctus, cum in manus volumen adsumpserit et a saliva, quam semel inbibit viderit discrepare quod lectitat, non statim erumpat in vocem, me falsarium me clamans esse sacrilegum, qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere?*

Iným druhom nelegitímneho prekladateľského postupu je voľný „preklad“, ktorý parafrázuje vety podľa celkového zmyslu kontextu („tak, aby sa to hodilo“) alebo vynecháva isté časti („nehodiace sa škrtnite“). Je to vlastne „povrchová úprava“ bez riadneho lingvistického základu.

Oba tieto „prekladateľské“ postupy charakterizuje nedostatočná jazyková kompetencia „prekladateľa“. Autori týchto „prekladov“ zlyhávajú v prvom štádiu tvorenia dobrého prekladu, ktorým je lingvistická analýza originálneho textu.

Problém formálnej ekvivalencie v komentárovom preklade

Dá sa teda povedať, že v spektre legitímnych prekladov „kultúrny – filologický – komentárový“ technika kultúrneho prekladu prináša text k čitateľovi, pohodlne a bez námahy, a technika komentárového prekladu zase privádza čitateľa k textu. Filologický preklad je kdesi uprostred – prináša text k čitateľovi, ale zároveň od neho vyžaduje aj istú intelektuálnu námahu a vôľu učiť sa nové veci o vzdialenej kultúre.

Z uvedeného je zrejmé, že pre náš projekt biblických komentárov sme si zvolili techniku komentárového prekladu. Naším cieľom je priviesť čitateľa k textu, chceme ho oboznámiť so všetkými detailmi originálu – nielen s jeho obsahom a myšlienkovým odkazom, ale aj s jeho inými vlastnosťami, vrátane formálnych a jazykových osobitostí. Preto sa snažíme čo najvernejšie reprodukovať aj formálne prvky originálneho textu (slovosled, frazeológia), pokiaľ to slovenčina dovolí. Formálnu ekvivalenciu dodržiavame aj v hraničných javoch medzi syntaxou a štylistikou, napr. často zachováваме pasívum (keď je to relevantné z exegetických dôvodov), teda nerobíme z neho zvrtné pasívum ani nemeníme pasívnu konštrukciu na aktívnu, ako je to obvyklé pri filologickom preklade.

Naša proklamovaná zásada snahy o formálnu ekvivalenciu – pokiaľ to je možné pri zachovaní významu –, môže vzbudiť isté nedorozumenia v klasifikovaní nášho prekladu, a to kvôli zdanlivej podobnosti doslovného a komentárového prekladu. V oboch sa totiž v nejakej podobe uplatňuje zásada formálnej korešpondencie. Ako sme už uviedli, v súčasnosti sa hlavný prúd prekladateľov Biblie hlási k zásadám funkčnej ekvivalencie a odmieta doslovnosť. Táto skutočnosť však v istých kruhoch budí dojem, že formálna korešpondencia ako taká je zlá a zavrhnúťhodná. Sám tvorca teórie o dvoch prekladateľských prístupoch, formálnej a funkčnej/dynamickej korešpondencie,

Eugene A. Nida upozorňuje na nesprávnosť identifikovania formálnej korešpondencie s doslovným prekladom²¹. Pre lingvistu je to samozrejmé.

Pri preklade do príbuzného jazyka je pri uplatnení všetkých zásad funkčnej ekvivalencie zachovaná aj vysoká miera formálnej korešpondencie. Ak porovnáme možnosti prekladu z gréčtiny do slovenčiny alebo iného slovanského jazyka na jednej strane a na druhej strane do štruktúrne veľmi odlišného jazyka ako napríklad čínština alebo navaho, uvidíme, že pri rovnakej miere funkčnej ekvivalencie je v prvom prípade možná (a často aj nutná) oveľa vyššia formálna ekvivalencia ako v druhom. Prítomnosť istej miery formálnej ekvivalencie nie je automaticky signálom, že ide o doslovný preklad. Na to sú iné kritériá.

Doslovný preklad charakterizuje povrchová a univerzálna formálna korešpondencia, zatiaľ čo komentárový preklad ju zachováva len v prípade, ak je v súlade s idiómom prijímateľského jazyka. Ako príklad môžeme uviesť genitívne spojenie ἀγάπη θεοῦ. Doslovný preklad by zachoval genitív v preklade za každých okolností, bez hlbších úvah o tom, čo táto konštrukcia vyjadruje. V prípade, že ide o subjektový genitív, „láska Boha, Božia láska“, je to v poriadku. Ale ak ide o genitív objektový, „láska k Bohu“, zachovanie genitívu by prekrútilo význam, keďže slovenský genitív nemá schopnosť vyjadrovať predmet. Komentárový preklad teda v prípade potreby neváha preložiť genitív predložkovým spojením. V tomto sa komentárový preklad zhoduje s filologickým.

Podobne je to aj s našou proklamovanou zásadou konkordantnosti. Doslovný preklad bezducho prekladá jeden výraz originálu jedným výrazom prijímateľského jazyka, a to aj vtedy, keď sa sémantické polia oboch výrazov neprekrývajú. V komentárovom preklade neváhame porušiť konkordantnosť, ak by to bolo na úkor zmyslu alebo proti slovenskému idiómu. Ale ak sa dá zachovať, zachováme ju. Vyhýbame sa teda striedaniu prekladových variantov, postupu, ktorý je štandardom vo filologickom preklade a vlastne v každom kultivovanom jazykovom prejave, lebo dodáva reči sviežosť a eleganciu. Konkordantnosť alebo konzistentnosť prekladu je mimoriadne dôležitá pri kľúčových slovách nielen pri Biblii, ale aj pri iných dielach teologicko-filozofického obsahu. Vzdelaný čitateľ prekladu Platóna sa nám nepoďakuje, ak budeme variovať – čo ako elegantne – výrazy, ktoré sú piliermi jeho filozofického systému.

---

²¹ Porov. NIDA, *Toward a Science of Translating*, 166.

Dá sa teda zhrnúť, že prvým princípom nášho prekladu je funkčná ekvivalencia, ktorú uplatňujeme vždy, druhým princípom je formálna ekvivalencia, ktorú uplatňujeme, ak nie je v protiklade s prvým princípom.

V nasledujúcej časti by som chcela na príklade participií osvetliť základnú prekladateľskú techniku používanú v našom komentárovom preklade. Participiá sú veľmi vhodná časť jazyka, lebo sa tu prelína morfológia so syntaxou, syntax so štylistikou a syntax a štylistika s lexikou, takže môžeme problémy prekladu skúmať komplexne.

Naša prekladateľská technika prezentovaná na príklade participií: možnosť a nemožnosť formálnej ekvivalencie

Doslovný preklad, ktorý by zachytil každé grécke participium slovenským participiom (alebo prechodníkom), by dal vzniknúť nezrozumiteľnému textu. Proti gréckym desiatim participiám totiž môžeme na slovenskej strane postaviť len štyri prídavné (a analogický počet prechodníkov), z toho prídavné minulé činné (napr. povedavší) a pasívny prechodník („súc volaný/zavolaný“) sú archaizmy. Navyše aj používanie aktívneho prechodníka (napr. povediac, hovoriac) má svoje syntaktické obmedzenia. Je teda jasné, že aj pri našom type prekladu, v ktorom sa usilujeme o formálnu ekvivalenciu, musíme mnohé participiá prekladať iným spôsobom. Na to, aby sme zodpovedali otázke „kedy ako“, je potrebná analýza funkcií participií v gréckom texte. Týchto funkcií je niekoľko:

1. Prívlastkové participiá

Participiá sa môžu používať ako prídavné mená, keď zodpovedajú vzťahným vetám: φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ „hlas volajúceho na púšti“ = „hlas toho, ktorý volá na púšti“ (Mk 1,3). Prekladáme ich našimi participiami, alebo ak slovenský repertoár nestačí (alebo sú iné dôvody), vzťahnými vetami: εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου „požehnaný, ktorý prichádza v mene Pánovom“ (Mk 11,9).

2. Príslovkové a doplnkové participiá

Najčastejšie sa participiá používajú vo svojej základnej funkcii, teda na vyjadrenie vedľajšieho deja, ktorý sprevádza či predchádza hlavný dej. V tomto

prípade zodpovedajú našim príslovkovým vetám – najčastejšie časovým, ale občas aj príčinným, podmienkovým, prípustkovým, spôsobovým alebo doplnkovým. Takto ich aj prekladáme, napr. ἐλθόντες πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶδον ὄχλον πολὺν περὶ αὐτούς „(príduc =) keď prišli k učeníkom, videli okolo nich početný zástup“ (Mk 9,14). To, ktorý typ vedľajšej vety zvolíme, závisí od kontextu. V prípade, že existuje viacero výkladových možností, diskutujú sa v textovom komentári.

3. Participiá namiesto určitých slovies

Biblická gréčtina nám poskytuje bohatstvo príkladov, keď sa participium a nejaký tvar slovesa „byť“ používajú namiesto syntetických tvarov²². Používanie analytických tvarov nebolo cudzie ani klasickej gréčtine (notorickým príkladom je 3. os. pl. perfekta médiopasíva), ale vysoká frekvencia výskytu tohto javu v biblickom kontexte sa pripisuje vplyvu hebrejskej syntaxe ako transformácia nominálnych viet²³. Pri preklade do slovenčiny používame syntetické tvary slovies, napr. ἦν ... καθεύδων „(bol spiaci =) spal“ (Mk 4,38).

4. Grafické participiá

Ďalší spôsob použitia participií má svoj pôvod v Septuaginte, resp. v jej hebrejskej predlohe²⁴, ale nachádzame ho aj v Novom zákone. Sú to tzv. „grafické“ participiá²⁵. Vyjadrujú súčasný alebo predčasný dej, ktorý je už implicitne zahrnutý v slovese, ku ktorému sa pridávajú. Najčastejšie je to pri slovesách vyjadrujúcich pohyb: ἀναστὰς ἐξῆλθεν καὶ ἀπῆλθεν „vstal, vyšiel a odišiel“ (Mk 1,35), ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἤψατο „vystrel ruku, dotkol sa ho“ (Mk 1,41)²⁶.

²² Porov. ZERWICK, *Biblical Greek*, § 360-362.

²³ Prekladatelia iba pridali pomocné sloveso, niekedy ani to nie, a vo vete z gréckeho pohľadu chýba určité sloveso. Porov. Gn 4,12.13; 14,12; 18,22 (ale 19,27 má syntetický tvar); 25,26; 28,12; 19,2; 31,1.10; 37,2; 39,23; 40,10; 45,12; 49,11.21.24.

²⁴ Príklady z Gn: 13,17; 18,16; 19,15; 21,9-10.32; 22,3.19; 23,7; 24,10; 25,34; 27,19.31.42; 28,3; 31,13.17; 35,1.3; 38,19; 43,8.13.15; 44,4.

²⁵ Porov. BLASS – DEBRUNNER, *A Greek Grammar*, § 419; ZERWICK, *Biblical Greek*, § 363-364.

²⁶ Ďalšie príklady z NZ: Mk 7,24; Mt 5,2; 14,31; 18,21; Lk 1,39.

Hebrejská konštrukcia, ktorá stojí v pozadí, má dve koordinované určité slovesá. Grécki prekladatelia Septuaginty, ktorí tento vzťah vyjadrili tak, že menej dôležitý dej preložili particípiom, postupovali výborne. Syntakticky je takéto doplnkové použitie particípiá v tej najlepšej zhode s pravidlami gréckej gramatiky. Len významová abundantnosť particípiá, ktorá nie je obvyklá v gréckom spôsobe vyjadrovania, robí z tejto konštrukcie hebrejizmus²⁷.

Túto konštrukciu prekladáme do slovenčiny ako dve súradné určité slovesá, niekedy spojené zlučovacou spojkou „a“, niekedy len čiarkou (to závisí od množstva a charakteru iných koordinátorov v danom súvetí). To, že sa v tomto prípade približujeme hebrejskému pozadiu tejto konštrukcie, je len náhodná zhoda.

5. Particípiá vo vyjadreniach účelu

Na vyjadrenie účelu sa v klasickej gréčtine používalo particípium futúra (okrem iných vyjadrení). Toto particípium však v helenistickej gréčtine postupne zanikalo a namiesto neho sa začalo v tejto funkcii používať particípium prézenta²⁸. Prekladáme ho tak, ako by sme preložili klasické particípium futúra, teda naším účelovým infinitívom: ἦλθεν κηρύσσων ... καὶ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων „išiel ohlasovať ... a vyháňať démonov“ (Mk 1,39).

Štandardné vyjadrenie účelu pozostáva z určitého slovesa s významom pohybu (napr. „ísť“) a particípiá, ktoré vyjadruje účel tejto činnosti („niečo robiť“). V biblickej gréčtine však nachádzame aj opačne zostavenú konštrukciu s tým istým významom – sloveso s významom „ísť“ je v tvare particípiá (aoristu) a činnosť, ktorá sa má urobiť, je vyjadrená určitým slovesom. Táto konštrukcia má korene v semitskom pozadí biblickej gréčtiny a svojím pôvodom patrí ku skupine vyššie uvedených grafických particípií. Jej význam z nej však tvorí osobitnú podmnožinu a priraduje ju k tejto skupine vyjadrení účelu: πορευθεῖσα ἀπήγγειλεν „(odídudc oznámila = odišla a oznámila =) išla oznámiť“ (Mk 16,10). V tomto prípade teda grécke particípium prekladáme ako

²⁷ V biblickej gréčtine nachádzame aj menej obratný preklad so zachovaním pôvodnej koordinácie so spojkou καί (niekedy aj bez nej), napr. ἀνάστητε καὶ ἐξέλθατε „vstaňte a choďte“ (Gn 19,14). Z hľadiska gréčtiny ide o syntaktický hebrejizmus. Porov. aj Ex 32,1; Ž 43,27; 81,8. V NZ možno porovnať: ἀνάστηθι καὶ πορεύου ... καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη „vstaň a choď ... vstal a šiel“ (Sk 8,26-27).

²⁸ Porov. BLASS – DEBRUNNER, *A Greek Grammar*, § 339 (2c), § 351 (1).

plnovýznamové sloveso a grécke plnovýznamové sloveso ako účelový infinitív²⁹.

Obe tieto konštrukcie – sloveso + participium, participium + sloveso – prekladáme rovnako, lebo majú rovnaký význam. Prvý člen, ktorý vyjadruje pohyb, prekladáme ako plnovýznamové sloveso, druhý člen, ktorý vyjadruje účel tohto pohybu, ako účelový infinitív.

6. Konštrukcia typu εἶπεν λέγων

Participiá s významom „hovoriť“, ktoré sprevádzajú slovesá hovorenia, sú ďalším biblickým hebrejizmom³⁰. Najčastejšie sa vyskytuje λέγων „hovoriac“, menej často ἀποκριθεὶς „odpovediac“, εἶπας „povediac“. V hebrejčine zodpovedajú viazanému infinitívu *lē'mōr*, ktorý uvádza predmetovú vetu alebo priamu reč nasledujúcu po slovese hovorenia. V slovenčine by tejto funkcii zodpovedali buď uvádzajúce výrazy „takto, týmito slovami“, alebo iba dvojbodka, teda participium by zostalo nepreložené. V našom type prekladu sme sa rozhodli ho zachovať v podobe prechodníka. Vo filologickom preklade by sme to nerobili, ale tu sa nám hodí mať toto participium explicitne vyjadrené a vzhľadom na to, že nie je prekážkou v porozumení, môžeme si to dovoliť. Parataxu sme použili len v ojedinelých prípadoch, keď ἀποκριθεὶς nevyjadrovalo odpoveď („odpovediac“), ale nezávislé ujetie sa slova, napr. ἀποκριθεὶς αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν „Ježiš ho oslovil a povedal“ (Mk 10,51), ἀποκριθεὶς εἶπεν „ozval sa a povedal“ (Mk 11,14)³¹.

Ďalšiu odchýlku sme si dovolili v prípade, keď bol v origináli anakolút³². Jeho zachovanie neprichádza do úvahy v nijakom type prekladu dbajúcim na funkčnú ekvivalenciu, preto sme preklad upravili podľa štandardných gramatických pravidiel, napr. ἀνηγγέλη τῷ Ἀβρααμ λέγοντες

²⁹ Toto je lingvisticky presný preklad, ktorého sme sa snažili konzistentne držať. V prípade Evanjelia podľa Marka na nás na dvoch miestach (Mk 16,15.20) doľahla ťarcha tradície a dali sme prednosť prekladu tejto väzby participia a slovesa ako dvoch súradných plnovýznamových slovík, ako je to zaužívané.

³⁰ Porov. BLASS – DEBRUNNER, *A Greek Grammar*, § 420; ZERWICK, *Biblical Greek*, § 368.

³¹ Porov. aj Mk 9,5; 12,35; 14,48.

³² Rôzne variácie tohto javu porov. v CONYBEARE – STOCK, *Grammar of Septuagint Greek*, § 112.

„(Abrahámovi bolo oznámené hovoriac =) Abrahámovi oznámili hovoriac“ (Gn 22,20)³³. Niekedy nachádzame toto participium aj celkom mimo vetnej súvislosti, napr. ὁ δὲ εἶπεν· τί ἐστίν, τέκνον; λέγων Ἰδοὺ τὸ πῦρ καὶ τὰ ξύλα. „On povedal: ‚Čo je, dieťa (moje)?‘ Hovorí: «Je tu oheň a drevo.»“ (Gn 22,7)³⁴.

7. Grécke participium ako preklad hebrejského absolútneho infinitívu

Hebrejský absolútny infinitív, ktorý zdôrazňuje abstraktnú slovesnú myšlienku a obvykle sa vyskytuje v bezprostrednej blízkosti určitého slovesa s rovnakým koreňom, grécki prekladatelia vyjadrovali viacerými spôsobmi. Najčastejšie je to participium, ale vyskytuje sa aj interpretácia pomocou substantív v akuzatíve alebo datíve, prípadne aj adverbium³⁵. Zmyslom tejto konštrukcie je zvýraznenie slovesnej myšlienky. V slovenčine to dosahujeme pomocou adverbií, napr. ἐρωτῶν ἐπηρώτησεν „veľmi sa vypytoval“ (Gn 43,7), ἰδὼν εἶδον „dobre som videl“ (Ex 3,7). Voľba vhodného adverbia závisí od použitého slovesa a od kontextu.

Zhrnutie o technike prekladu participií

Naša prekladateľská technika sa dá charakterizovať v dvoch bodoch, ktoré vyjadrujú pracovný postup: 1. lingvistická analýza originálneho textu, 2. reštrukturalizácia lingvistických údajov v slovenskom jazykovom materiáli. Keďže analýza poskytuje niekoľko rozličných výsledkov, výsledná reštrukturalizácia má niekoľko podôb. Nevedeckým jazykom povedané: grécke participiá môžu vyjadrovať mnoho vecí, preto ich prekladáme rozličnými spôsobmi. V rámci danej skupiny prekladáme vždy konzistentne.

³³ Podobne v Gn 38,13.24; 45,16; 48,2; Ex 5,14.19.

³⁴ Podobne aj Gn 46,3.

³⁵ Porov. BLASS – DEBRUNNER, *A Greek Grammar*, § 422; ZERWICK, *Biblical Greek*, § 369.

Záver

V tomto príspevku som sa pokúsila predstaviť dva aspekty práce kvalifikovaného prekladateľa starovekej literatúry – teoretické pozadie a praktický postup lingvistickej analýzy originálu a následnej reštrukturalizácie výpovede v prijímateľskom jazyku. Na prvý pohľad sa môže zdať, že je to príliš komplikovaný postup. Verím však, že sa mi podarilo ukázať pozitíva takéhoto prístupu k biblickému textu – lingvista vidí v texte to, na čo odborníci z iných vedných disciplín nemajú dostatočne vypestovanú citlivosť.

Zoznam použitej literatúry

- BLASS, Friedrich – DEBRUNNER, Albert: *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Translated and edited by Robert W. Funk, Chicago: The University of Chicago Press, 1961.
- CONYBEARE, Frederick Cornwallis – STOCK, St. George: *Grammar of Septuagint Greek. With selected readings, vocabularies, and updated indexes*, reprint. Peabody, MA: Hendrickson Publishers, 1995.
- DE WAARD, Jan – NIDA, Eugène A.: *From One Language to Another*, Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1986.
- DUBOVSKÝ, Peter (ed.): *Genezis (Komentáre k Starému zákonu 1)*, Trnava: Dobrá kniha, 2008.
- NIDA, Eugène A.: *Toward a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden: E. J. Brill, 1964.
- NIDA, Eugène A. – TABER, Charles R.: *The Theory and Practice of Translation*, 8 vol., Leiden: E. J. Brill, 1969.
- OKÁL, Miloslav: *Antická metrika a prekladanie gréckej a latinskej poézie do slovenčiny*, Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990.
- PANCZOVÁ, Helena: *Vplyv Biblie na kresťanskú latinčinu. Grécizmy a hebrejizmy pri používaní predložky in*, Trnava: Dobrá kniha, 2002.
- PANCZOVÁ, Helena: Technika prekladu z biblickej gréčtiny. Problém hebrejizmov. In: Blažej Štrba: *Studia Biblica Slovaca*, Svit: KBD, 2008, 89-95.
- PANCZOVÁ, Helena: Latinské preklady Biblie od staroveku po súčasnosť. Teória a technika prekladu. In: *Sambucus. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*, III, Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2008, 55-64.
- POLGÁR, Anikó: Domestikácia, integrácia, rekonštrukcia. Tri formy latinského umeleckého prekladu. In: *Sambucus. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*, III, Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2008, 41-48.
- SAPFÓ: *Piesne*. Preklad Vojtech Mihálik, Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1980.
- Praefatio sancti Hieronymi presbyteri in Evangelio*. In: *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, ³1983, 1115-1116.
- TIŇO, Jozef (ed.): *Exodus (Komentáre k Starému zákonu 3)*, Trnava: Dobrá kniha, 2013.

VARŠO, Miroslav: *Abdiáš, Jonáš, Micheáš* (Komentáre k Starému zákonu 2), Trnava: Dobrá kniha, 2010.

ZERWICK, Maximilian S.J.: *Biblical Greek*. English edition adapted from the fourth Latin edition by J. Smith, Roma: Pontificio Istituto Biblico, 1990.

Zhrnutie

Prekladateľ starovekej literatúry si môže vybrať spomedzi troch základných prekladateľských techník, ktoré sa pokladajú za legitímne – filologický, kultúrny a komentárový preklad. Všetky z nich sa zakladajú na princípe funkčnej ekvivalencie. Filologický preklad je nielen lingvisticky verný originálu, ale spomedzi možných prekladových variantov si vyberá ten najelegantnejší. Vysvetľovacie poznámky sú stručné. Kultúrny preklad sa usiluje prekladať aj kultúrne reálie. Komentár je zabudovaný priamo do textu prekladu. Komentárový preklad si vyberá taký prekladový variant, ktorý je formálne najbližší vyjadreniu v pôvodnom jazyku – rešpektuje teda aj formálnu ekvivalenciu, pokiaľ to je možné. Takýto preklad nemá existenciu sám osebe, ale tvorí siamské dvojča s podrobným textovým komentárom.

Komentárový preklad so svojim sekundárnym princípom formálnej korešpondencie sa často zamieňa s nelegitímnou technikou doslovného prekladu. Rozdiel medzi týmito dvoma postupmi je ukázaný na príklade participií. Lingvistická analýza originálu rozoznáva niekoľko ich funkcií: 1. prívlastkové participiá, 2. príslovkové a doplnkové participiá, 3. participiá namiesto určitých slovies, 4. grafické participiá, 5. participiá vo vyjadreniach účelu, 6. konštrukcia typu $\epsilon\lambda\pi\epsilon\nu \lambda\acute{\epsilon}\gamma\omega\nu$, 7. grécke participium ako preklad hebrejského absolútneho infinitívu. Každá z týchto skupín si vyžaduje inú reštrukturalizáciu v slovenčine. V rámci jednotlivých skupín však preklad musí byť konzistentný.

Kľúčové slová: technika prekladu, (biblická) gréčtina, participiá

Summary

For a translator of ancient literature three basic techniques are considered legitimate: philological, cultural, and commentary translation – all of them respect the principle of the functional equivalence. While being linguistically faithful to the original, the philological translation chooses the most elegant way of expression. Explanatory notes are concise. The cultural translation attempts to “translate” cultural realia as well. Any commentary is built into the text of the translation itself. A commentary translation chooses such a translational equivalent that is formally closest to the original expression – it respects also the formal correspondence as far as possible. Such a translation does not have any life of its own, but forms a Siamese twin with the exhaustive textual commentary.

The commentary translation with its secondary principle of formal correspondence is often confused with the illegitimate translation technique of the literal translation. The difference between them is shown on the example of participles. Linguistic analysis of the original recognizes several kinds of usage: (1) adjective participles, (2) adverbial and predicative participles, (3) analytic verbal expressions, (4) graphic participles, (5) participles expressing purpose, (6) construction of the type εἶπεν λέγων, (7) Greek participle as the translation of the Hebrew absolute infinitive. Each of these groups should be restructured in Slovak in a different way. Within the boundaries of one group, however, the translation is consistent.

Keywords: translation technique, (biblical) Greek, participles

Helena Panczová
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 BRATISLAVA, Slovenská republika
helena.panczova@tftu.sk

Contents

Treaties

<i>Petr MAREČEK</i>	
The Psalm 130 in Psalter and in the Gospel of Matthew	1-24
<i>Marek VAŇUŠ SVD</i>	
“From the Mouth of Infants and Nursing Babes...” Psalm 8:2b,3 and Its Echo in Matt 21:16.....	25-40
<i>Libor MAREK</i>	
War Scroll XII and Its Allusions to Psalm 24	41-57
<i>Helena PANCZOVÁ</i>	
The Technique of Translating from Biblical Greek (2): Kinds of Translation Technique in Translating Ancient Literature and the Example of the Translation of Participles in the Slovak Commentary Translation	58-73

Notes

<i>Blažej ŠTRBA</i>	
Why “You Have Denied Him” in Ps 8:6a	74-85
Reviews	86-89
Communications	90

Obsah

Štúdie

Petr MAREČEK

Ž 130 v Knize žalmů a v Matoušově evangeliu 1-24

Marek VAŇUŠ SVD

„Ž úst nemluviat a dojíciat...“ Echo obrazu Ž 8,2b.3 v Mt 1,14-16 .. 25-40

Libor MAREK

Vojnový zvitok XII a jeho alúzie na Žalm 24 41-57

Helena PANCZOVÁ

Technika prekladu z biblickej gréčtiny (2): Druhy techník prekladu starovekej literatúry a príklad prekladu participií v slovenskom komentárovom preklade 58-73

Poznámky

Blažej ŠTRBA

Prečo „odoprel si“ v Ž 8,6a 74-85

Recenzie 86-89